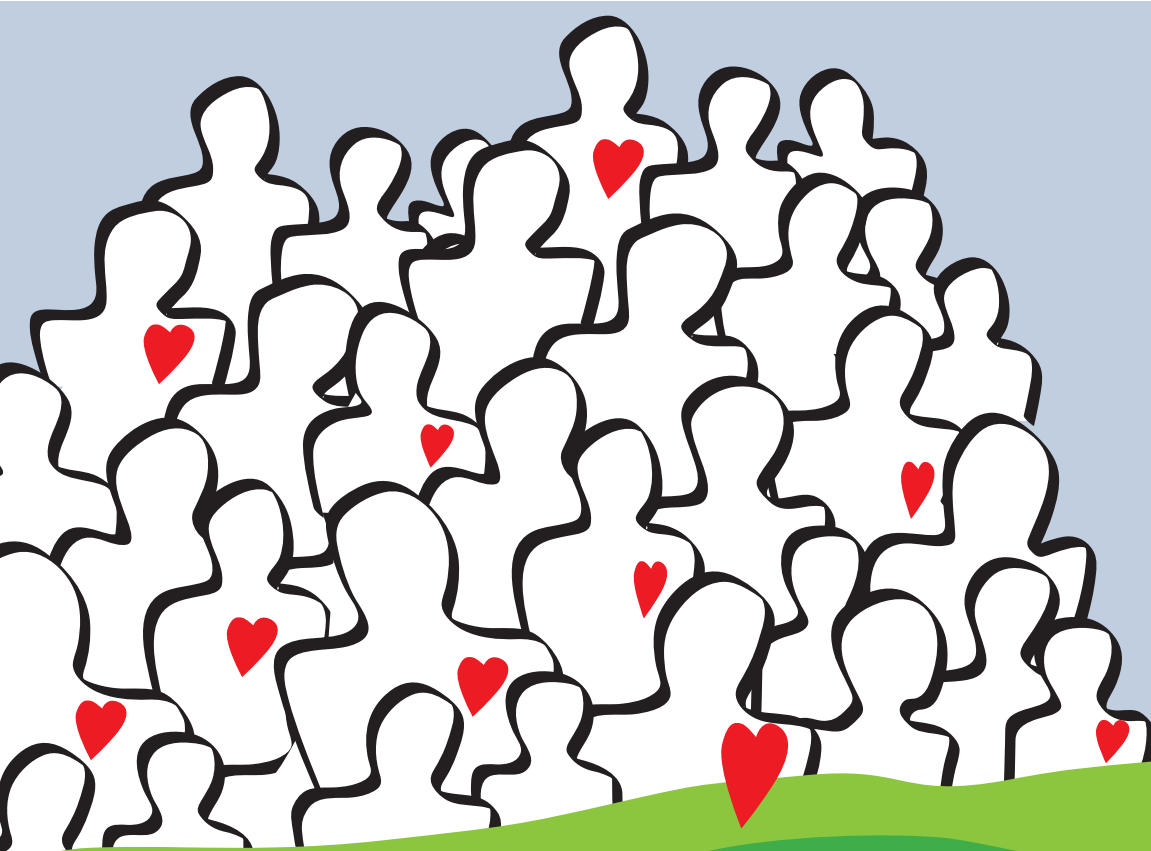

Európsky rok dobrovoľníctva 2011

iuventa

Alžbeta Brozmanová Gregorová
Tatiana Matulayová
Alžbeta Mračková
Lenka Vavrinčíková
Jana Vlašičová

Dobrovoľníctvo – keď pomoc baví a zábava pomáha

Úrad vlády Slovenskej republiky 2011

Dobrovoľníctvo – keď pomoc baví a zábava pomáha

Copyright © 2011

Úrad vlády Slovenskej republiky

ISBN 978-80-8106-049-6

Autorky: Alžbeta Brozmanová Gregorová, Tatiana Matulayová,

Alžbeta Mračková, Lenka Vavrinčíková, Jana Vlašičová

Odborní konzultanti: Samuel Koróny, Eva Mydliková, Pavol Frič

Redaktorka: Anna Majkútová

Jazyková korektúra: Eva Urbanová

Vydal: ŠEVT, a.s. pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2011

Grafická príprava: Index M

Tlač: ŠEVT, a.s.

Publikácia bola vydaná v rámci projektu „Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie“, ktorý sa realizoval s podporou Európskej únie v rámci Národnej kampane k Európskemu roku dobrovoľníctva 2011.

Obsah

Úvod	4
1. Čo dobrovoľníctvo je a čo nie je?	6
2. Koľko ľudí na Slovensku sa zapája do dobrovoľníctva?	8
3. Kto sú slovenskí dobrovoľníci a slovenské dobrovoľnícky?	14
4. Čo a kde dobrovoľníci robia?	20
5. Ako sa získavajú informácie o možnostiach a potrebe pomoci?	28
6. Čo ľudí k dobrovoľníctvu motivuje?	30
7. Čo ľuďom bráni zapojiť sa do dobrovoľníctva?	32
8. Aké sú prínosy dobrovoľníctva – čo z toho ľudia majú?	34
9. Aké sú skúsenosti dobrovoľníkov s organizáciami?	36
10. Aké sú podmienky pre rozvoj formálneho dobrovoľníctva na Slovensku?	38
Zhrnutie	46
Literatúra	50

Úvod

Dobrovoľníctvo je jav, ktorý je prítomný v našej spoločnosti od nepamäti. Jeho význam aj podoby sa v rôznych dobách menili. Vždy však tvorilo dôležitú súčasť života a rozvoja spoločnosti.

Aký je súčasný obraz dobrovoľníctva na Slovensku? Na túto otázku odpovedáme v predkladanej publikácii.

Zdrojom informácií v nej sú zistenia z výskumu „Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie“, ktorý bol realizovaný v roku 2011 ako súčasť Národnej kampane k Európskemu roku 2011 s podporou Európskej únie. Výskum bol rozdelený do dvoch častí. Prvá časť prináša zistenia získané v rámci reprezentatívneho výskumu realizovaného na vzorke 973 občanov Slovenskej republiky starších ako 15 rokov v priebehu mája

a júna 2011. Druhá časť výskumu dokresľuje obraz o dobrovoľníctve a podmienkach pre jeho rozvoj na Slovensku.

Veríme, že naše zistenia môžu byť dobrým východiskom pre tvorbu politiky v oblasti dobrovoľníctva. Prepojenie výskumu, politiky a praxe je základom pre rozvoj dobrovoľníctva v budúcnosti. Pre organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníkmi sú tieto informácie cestou, ako lepšie porozumieť dobrovoľníctvu a efektívnejšie manažovať vlastné dobrovoľnícke programy, ako komunikovať s darcami, médiami a samosprávou o dobrovoľníctve a tiež ako získavať ľudí pre dobrovoľnícku činnosť. Veríme, že publikácia prispeje k zvýšeniu informovanosti o dobrovoľníctve a inšpiruje k pomoci iným.

FOTO: C.A.R.D.O.

Školenie
dobrovoľníkov
pre hospice

1. Čo dobrovoľníctvo je a čo nie je?

Dobrovoľníctvo je neplatená aktivita alebo práca vykonávaná na základe slobodnej vôle v prospech iných ľudí alebo spoločnosti či životného prostredia mimo členov rodiny a domácnosti dobrovoľníka.

Dobrovoľnícka aktivita musí spĺňať tri kritériá. Musí byť:

- ♥ neplatená, dobrovoľník za ňu nedostáva finančnú odmenu;
- ♥ vykonávaná na základe slobodnej vôle a slobodného rozhodnutia;
- ♥♥ v prospech iných (ľudí, organizácií, spoločnosti, prírody, zvierat).

Dobrovoľníctvo zahŕňa formálne (alebo tiež organizované, manažované) a neformálne (neorganizované, nemanžované) dobrovoľnícke aktivity. Formálne dobrovoľníctvo sa vzťahuje na dobrovoľnícke aktivity vykonávané v rámci alebo prostredníctvom rôznych organizácií. Neformálne dobrovoľníctvo je vnímané ako priama pomoc poskytovaná jednotlivcom mimo rodinu a ľuďom žijúcim v domácnosti dobrovoľníka či dobrovoľníčky.

Dobrovolníci
pri výsadbe
stromov
v Liptovskom
Mikuláši

FOTO: OZ TATRY

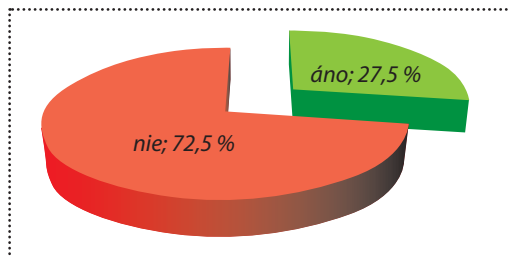
2. Koľko ľudí na Slovensku sa zapája do dobrovoľníctva?

Formálne dobrovoľníctvo

Do vykonávania dobrovoľníckych aktivít v prospech alebo prostredníctvom nejakej organizácie sa v posledných 12 mesiacoch zapojilo 27,5 % ľudí.

G1

Formálne dobrovoľníctvo v posledných 12 mesiacoch

N = 973

Tento údaj zaraďuje Slovenskú republiku, podľa poslednej správy o dobrovoľníctve v Európskej únii¹, medzi krajiny **so strednou mierou participácie ľudí v dobrovoľníckych aktivitách** (20 – 29 % dospeljej populácie). Aj keď hovorí len o formálnom dobrovoľníctve. Je vyšší ako priemer populácie EÚ nad 15 rokov, ktorý tvorí podľa uvádzanej správy 22 – 23 % občanov EÚ.

Z celkového počtu respondentov sa do formálneho dobrovoľníctva, pred obdobím, ktoré sme sledovali, zapojilo 4,4 % a 63,9 % vo formálnom dobrovoľníctve nikdy nepracovalo. **Z dlhodobejšieho hľadiska sa do formálneho dobrovoľníctva na Slovensku zapája približne tretina populácie nad 15 rokov a približne dve tretiny sú v tejto oblasti neaktívne.**

Medzi formálnymi dobrovoľníkmi prevažujú tí, ktorí sa dobrovoľníctvu venujú dlhodobo (88,4 % formálnych

Dobrovoľníčka v nutričnom stane meria ná-
vštevnikom Body mass
index počas
akcie Medical camp
v Nairobi
v Keni

FOTO: ZUZANA KLOCHANOVÁ

dobrovoľníkov pracuje dobrovoľnícky viac ako 1 rok). Menej ako jeden rok pôsobí v dobrovoľníctve 11,6 % formálnych dobrovoľníkov. Medzi dlhodobými dobrovoľníkmi tvoria najväčšiu skupinu tí, ktorí v dobrovoľníctve pôsobia viac ako 5 rokov, z celkového počtu formálnych dobrovoľníkov tvoria takmer tretinu. Takéto angažovanie sa v dobrovoľníctve je už možné považovať za akúsi súčasť životného štýlu.

Z hľadiska frekvencie **prevažujú pravidelní dobrovoľníci** (71,3 % formálnych dobrovoľníkov), t.j. tí, ktorí sa dobrovoľníctvu venujú raz za mesiac a častejšie.

Až 64 % formálnych dobrovoľníkov sa angažuje dlhodobo a pravidelne. Krátkodobý a príležitostný štýl dobrovoľníctva sa týka len nízkeho percenta formálnych dobrovoľníkov (4,5 %).

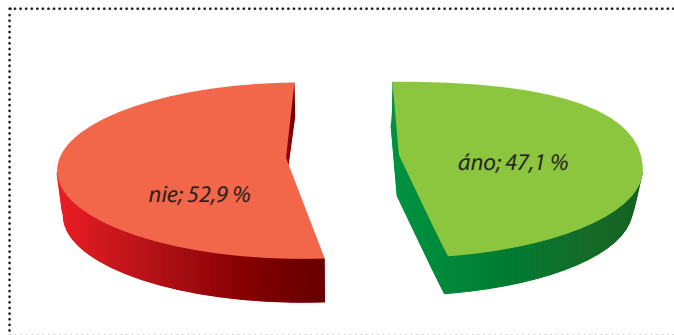
Priemerný čas odpracovaný vo formálnom dobrovoľníctve za posledné 4 týždne **je 18 hodín**. Priemerný čas je však u jednotlivých dobrovoľníkov veľmi rôzny. Menej ako 18 hodín pracovalo v posledných 4 týždňoch 73,7 % a viac ako 18 hodín 26,3 % dobrovoľníkov, ktorí uviedli čas strávený v dobrovoľníctve. V porovnaní s výskumami realizovanými v zahraničí je údaj o počte odpracovaných hodín v poslednom mesiaci vyšší, ale ak porovnávame v poradí strednú hodnotu – medián, je približne rovnaký a pohybuje sa od 8 do 10 hodín.

Neformálne dobrovoľníctvo

Do **neformálneho dobrovoľníctva**, t.j. do priamej pomoci mimo rodiny a domácnosti dobrovoľníka, sa v posledných 12 mesiacoch zapojilo **47,1 % ľudí**.

G2

Neformálne dobrovoľníctvo v posledných 12 mesiacoch

N=973

Z celkového počtu respondentov sa 5,8 % zapojilo do neformálneho dobrovoľníctva pred obdobím 12 mesiacov a 37,4 % sa do neformálneho dobrovoľníctva nezapojilo nikdy. **Z dlhodobejšieho hľadiska sa do neformálnych dobrovoľníckych aktivít zapája približne polovica občanov SR nad 15 rokov.**

FOTO: PETER KYSLAN

Dobrovoľníci
počas akcie
Deň dobrovoľ-
níctva s deťmi
pri výstupe
na horu Zvir
v Litmanovej

Podobne ako pri formálnom, aj v neformálnom dobrovoľníctve prevažujú **dlhodobí a pravidelní dobrovoľníci**. Neformálnemu dobrovoľníctvu sa 79,4 % dobrovoľníkov venuje dlhodobo, t.j. dlhšie ako 1 rok. Z nich najväčšiu skupinu tvoria tí, ktorí pomáhajú viac ako 5 rokov a 2 až 3 roky. Aspoň raz za mesiac, t.j. pravidelne, sa zapojilo do priamej pomoci 73,5 % z celkového počtu neformálnych dobrovoľníkov a približne štvrtina pomáha nepravidelne.

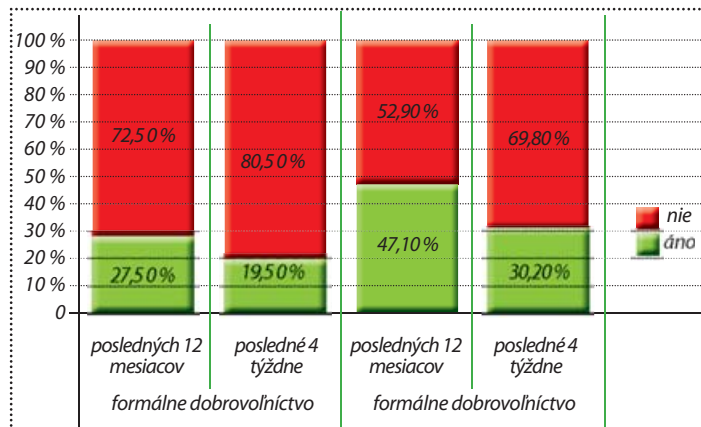
Priemerný čas odpracovaný v neformálnom dobrovoľníctve za posledné 4 týždne je **13,95 hodiny**. Rovných 14 a menej ako 14 hodín za posledné štyri týždne odpracovalo 71,1 % neformálnych dobrovoľníkov pracujúcich posledné 4 týždne a približne tretina z nich pracovala viac ako 14 hodín. Stredná hodnota je rovnaká ako v prípade formálneho dobrovoľníctva, a to 10 hodín.

Formálne verzus neformálne dobrovoľníctvo

Pre Slovensko je charakteristická **vyššia miera zapájania sa ľudí do neformálnych dobrovoľníckych aktivít v porovnaní s formálnymi**.

G3

Porovnanie zapojenia sa do formálneho a neformálneho dobrovoľníctva

N = 973

Participácia ľudí v neformálnych dobrovoľníckych aktivitách je v porovnaní s formálnymi vyššia vo väčšine Európskych krajín. Rozdiely v jednotlivých krajinách sú však veľmi rôzne. Vo väčšine krajín je zároveň preukázaná súvislosť a úzka prepojenosť medzi formálnym a neformálnym dobrovoľníctvom, ktorá je zrejmä aj v našom prípade, ako uvádza T1.

T1

Súvislosť zapojenia sa vo formálnom a neformálnom dobrovoľníctve (v počtoch)

		Neformálne dobrovoľníctvo		Spolu
		áno	nie	
Formálne dobrovoľníctvo	áno	207	61	268
	nie	251	454	705
Spolu		458	515	973

N = 973

Vysoký počet dobrovoľníkov, ktorí sú aktívni vo formálnom dobrovoľníctve, sú zároveň aktívni v neformálnych dobrovoľníckych aktivitách a naopak. Z celkového počtu respondentov a respondentiek sa až 519 (53,3 %) angažovalo aspoň v jednej forme dobrovoľníctva. Pritom až 207 ľudí (čo predstavuje 21,3 % z celkového počtu respondentov a respondentiek a 39,9 % z počtu dobrovoľníkov) je aktívnych vo formálnych aj v neformálnych dobrovoľníckych aktivitách. Nie je teda zrejmé, že by aktivita v jednej oblasti bránila angažovaniu sa v inej, práve naopak.

Vyššia miera pomoci v neformálnom dobrovoľníctve môže byť spôsobená historickými súvislosťami rozvoja dobrovoľníctva na Slovensku, ale aj nedostatočnými podmienkami pre rozvoj formálneho dobrovoľníctva. Na druhej strane, úzka súvislosť medzi formálnymi a neformálnymi dobrovoľníckymi aktivitami je dôkazom toho, že záujem človeka o dobrovoľníctvo existuje nielen v súvislosti s prostredím, v ktorom žije.

Seniorka so svojou priateľkou – dobrovoľníčkou na fašiangovom karnevale v CSS Náruč záchrany SENIOR&JUNIOR v Bratislave

FOTO: ALENA PETRŽELKOVÁ

3. Kto sú slovenskí dobrovoľníci a slovenské dobrovoľníčky?

Pohlavie

Ako naznačuje graf G4, muži a ženy sa na Slovensku zapájajú do dobrovoľníctva v rovnakej miere. Ženy sa však výrazne viac angažujú v intenzívnych neformálnych dobrovoľníckych aktivitách, ktoré vykonávajú takmer denne.

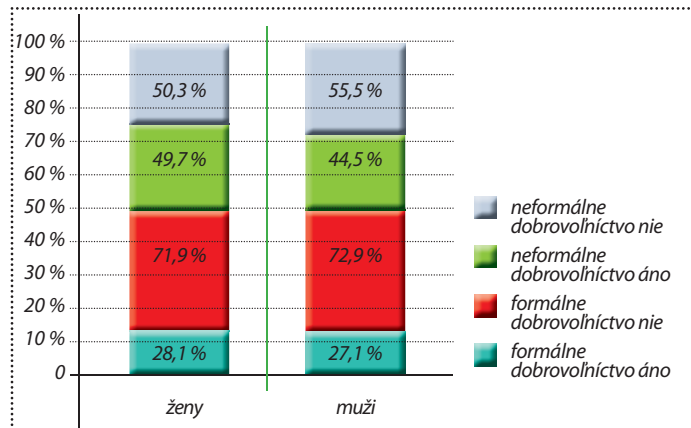
Vek

Všetky vekové kategórie sa do formálneho dobrovoľníctva zapájajú v rovnakej miere, aj keď najmenšiu mieru účasti vykazujú najmladšia veková kategória 15 až 19-ročných. V prípade dĺžky a frekvencie formálneho dobrovoľníctva existujú však medzi vekovými kategóriami rozdiely.

50 – 59-roční a 60 – 69 roční ľudia sa venujú dobrovoľníckym aktivitám v organizáciách spomedzi ostatných vekových skupín najdlhší čas. Z hľadiska frekvencie sú významné rozdiely vo vekovej skupine 20 – 29-ročných, v ktorej sa až 83,3 % formálnych dobrovoľníkov venuje dobrovoľníctvu pravidelne a na druhej strane vo vekovej skupine 70 a viac-ročných sa pravidelne do formálneho dobrovoľníctva zapája 16,6 % dobrovoľníkov.

G4

Zapojenie sa do dobrovoľníctva v posledných 12 mesiacoch z hľadiska rodu (v %)

N = 970, Missing = 3

V oblasti neformálneho dobrovoľníctva sú významné rozdiely, pričom výrazne nižšia angažovanosť v neformálnej pomoci je vo vekovej kategórii 15 až 19-ročných (v tejto kategórii sa zapojilo len 27,8 % respondentov). Vyššiu mieru angažovania sa v neformálnom dobrovoľníctve vykazuje veková skupina 20 až 29-ročných, v ktorej sa až 53,8 % respondentov zapojilo v posledných 12 mesiacoch do poskytnutia neformálnej pomoci. V ostatných vekových skupinách angažovanosť s vekom stúpa, pričom najväčšia je u vekovej skupiny 70 a viacročných. Dlhodobo aktívna je pritom najmä populácia 30 – 39-ročných (až 96 % z tejto kategórie je dlhodobo aktívnych).

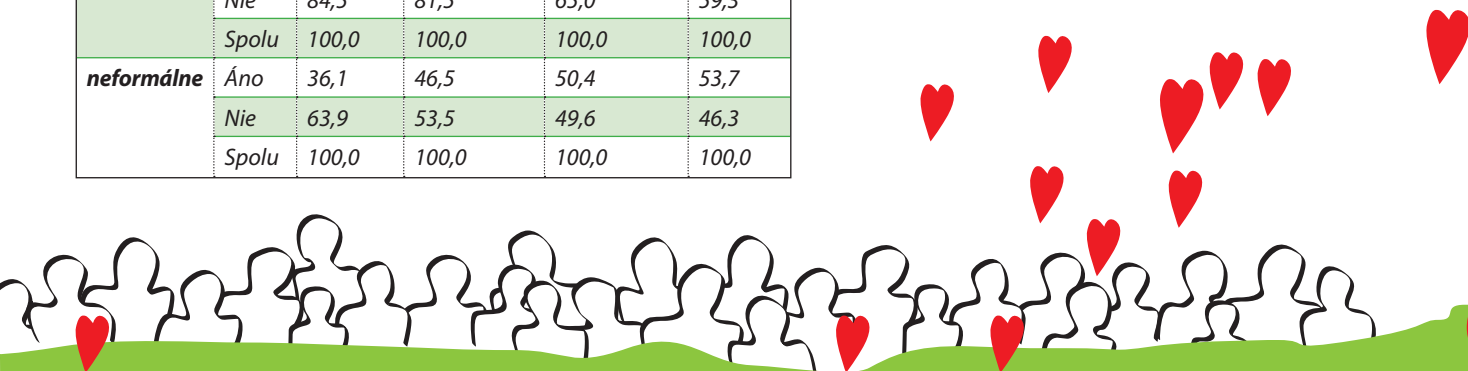
T2

Zapojenie sa do dobrovoľníctva v posledných 12 mesiacoch z hľadiska vzdelania (v %)

Dobrovoľníctvo		vzdelanie			
		<i>základné</i>	<i>stredoškolské bez maturity</i>	<i>stredoškolské s maturitou</i>	<i>vysokoškolské</i>
formálne	Áno	15,5	18,5	35,0	40,7
	Nie	84,5	81,5	65,0	59,3
	Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0
neformálne	Áno	36,1	46,5	50,4	53,7
	Nie	63,9	53,5	49,6	46,3
	Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Vzdelanie

Čím vyššie vzdelanie ľudia majú, tým je ich angažovanosť v dobrovoľníctve vyššia. Najvyššiu mieru zapojenia sa v oboch typoch dobrovoľníctva vykazujú ľudia s vysokoškolským vzdelaním, naopak najnižšiu ľudia so základným vzdelaním.

Lokalita bývania

Pre formálne dobrovoľníctvo nie je rozhodujúce, či respondent býva v meste alebo na vidieku. V neformálnom dobrovoľníctve sa však za posledných 12 mesiacov angažovali viac respondenti z vidieka. Tu sa potvrdilo, že neformálne dobrovoľníctvo je výrazom komunitného života, ktorý je typický pre vidiecke oblasti. Život na vidieku je charakteristický práve vzájomnou susedskou pomocou, ktorá bola uvádzaná ako najčastejšie vykonávaná aktivita neformálneho dobrovoľníctva.

Kraj

Zapojenie sa do formálneho dobrovoľníctva nie je v krajoch rozdielne. Odlišnosti však nachádzame v rámci neformálneho dobrovoľníctva. Sú spôsobené najmä nižšou účasťou ľudí na aktivitách neformálneho dobrovoľníctva zo Žilinského kraja a naopak vyššou účasťou ľudí v Prešovskom a Košickom kraji. Tieto zistenia dávame do súvislosti s preukázaným spojením neformálneho dobrovoľníctva a lokality bývania.

Ekonomická pozícia

Zapojenie sa do dobrovoľníctva súvisí s ekonomickou pozíciou ľudí. Najvyššiu mieru zapojenia sa do formálneho dobrovoľníctva vykazujú študenti vysokých škôl a pracujúci respondenti. Z respondentov a respondentiek na dôchodku

sa do formálnych dobrovoľníckych aktivít zapája približne štvrtina. Najnižšiu mieru participácie vykazujú nezamestnaní respondenti a to napriek tomu, že práve im by dobrovoľnícke skúsenosti mohli priniesť pracovné skúsenosti, rozvoj vedomostí a zručností vyžadovaných na trhu práce. Aj v prípade neformálnych dobrovoľníckych aktivít sme vyššiu mieru angažovania sa zaznamenali u študentov VŠ, z ktorých sa do aktivít v posledných 12 mesiacoch zapojilo až 76,3 %. Naopak, najnižšiu mieru zapojenia sa v neformálnom dobrovoľníctve vykazujú študenti stredných škôl. Tieto zistenia sa týkajú súvislosti medzi neformálnym dobrovoľníctvom a vekom. Vyššiu mieru angažovania sme zaznamenali u skupiny dôchodcov, aj v tomto prípade je zrejmé prepojenie s vekom. Z tejto skupiny sa do neformálneho dobrovoľníctva zapojila v posledných 12 mesiacoch viac ako polovica. Pozitívne je zistenie, že v prípade nezamestnaných je participácia v neformálnom dobrovoľníctve vyššia ako vo formálnom, ale aj tak je nižšia ako priemer za celú populáciu. Zistili sme aj **rozdiely v rámci frekvencie neformálnej dobrovoľníckej pomoci a ekonomickej pozície.** Tieto rozdiely hovoria o tom, že aj keď je miera zapojenia sa študentov vysokých škôl v rámci neformálneho dobrovoľníctva v posledných 12 mesiacoch vyššia, je pre ňu charakteristická skôr nepravidelná pomoc s nižším objemom práce. Na druhej strane, u nezamestnaných zaznamenávame oproti ostatným skupinám nižšiu mieru zapojenia sa do neformálnej pomoci v posledných 12 mesiacoch, ale ich participáciu charakterizuje pravidelnosť a vyšší objem odpracovaných hodín.

Dobrovoľníci
pri čistení
karanténnych
boxov v útulku
pre psov
v Senici

FOTO: DUŠAN HOLIČ

Výška príjmu

Miera zapojenia sa do dobrovoľníctva súvisí s výškou príjmu respondentov, čo však neznamená, že aktivita v dobrovoľníctve s príjmom stúpa. V prípade oboch typov dobrovoľníctva sú významne odlišnosti v skupine s najnižším príjmom (menej ako 300 eur), ktorá vykazuje aj najnižšiu mieru zapojenia sa do formálneho dobrovoľníctva a druhú najnižšiu v prípade neformálneho dobrovoľníctva. Najvyššiu mieru zapojenia sa vykazujú respondenti a respondentky s výškou príjmu 601 až 900 eur, teda s príjmom podobným priemernej mesačnej mzde na Slovensku. Kým smerom k tejto príjmovej skupine zapojenie sa do dobrovoľníctva stúpa, respondenti a respondentky s vyššími príjmami vykazujú klesajúcu mieru participácie.

Rodinný stav

apojenie sa do formálneho dobrovoľníctva nesúvisí s rodinným stavom. Odlišnosti sme však zaznamenali v prípade neformálneho dobrovoľníctva. **Významne vyššiu mieru zapojenia sa do neformálneho dobrovoľníctva vykazuje skupina vdovcov a vdov.** Z tejto skupiny sa do neformálnej pomoci v posledných 12 mesiacoch zapojilo až 63,2 % respondentov. V prípade neformálnej participácie nachádzame aj odlišnosti vo vzťahu k dĺžke angažovania sa, pričom viac krátkodobých dobrovoľníkov nachádzame medzi slobodnými a naopak, skupina ženatých a vydatých sa venuje dobrovoľníctvu dlhodobejšie.

Vierovyznanie

Do formálneho dobrovoľníctva sa zapájajú rovnako ľudia veriaci, ako aj ľudia bez vyznania. Odlišnosti sme zaznamenali len pri dĺžke angažovanosti, a to v prospech veriacich. Znamená to, že **veriaci ľudia majú tendencie angažovanosť sa vo formálnom dobrovoľníctve dlhodobejšie ako ľudia bez vyznania.** Na druhej strane, **s vierovyznaním súvisí zapojenie sa do neformálneho dobrovoľníctva.** Do neformálnej pomoci sa v posledných 12 mesiacoch zapojilo **významne viac veriacich ako neveriacich respondentov.**

Dobrovoľníctvo a členstvo

V prípade formálnej aj neformálnej pomoci je dobrovoľníctvo spojené s členstvom v organizáciách. Z celkového počtu respondentov vykazuje členstvo v nejakej organizácii 27,1 %, z tohto počtu pre túto organizáciu v posledných 12 mesiacoch dobrovoľnícky pracovalo 58,5 % členov. Do formálneho dobrovoľníctva sa v posledných 12 mesiacoch zapojilo 65,5 % členov organizácií. Členovia zároveň vyvíjajú v dobrovoľníctve dlhodobejšiu a pravidelnejšiu aktivitu. Úzke spojenie členstva a dobrovoľníctva sme zistili aj v prípade neformálnej pomoci. Z opýtaných sa viac ako 66 % členov nejakej organizácie venuje aj neformálnej dobrovoľníckej pomoci.

Výskumné zistenia, týkajúce sa sociálneho profilu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v rokoch 1995, 1998 a 2003, sú veľmi podobné s našimi zisteniami a teda **sociálny profil dobro-**

voľníkov a dobrovoľníčok zo Slovenska sa v jednotlivých rokoch reprodukuje.

FOTO: OZ NÁDEJ DEŤOM

Dobrovoľníci OZ Nádej deťom zrealizovali projekt „Naučme sa hospodáriť“ pre deti a mladých ľudí, ktorých rodiny sa nachádzajú v zložitej situácii

4. Čo a kde dobrovoľníci robia?

Formálne dobrovoľníctvo je spojené v prípade dvoch tretín dobrovoľníkov len s jednou organizáciou, jedna tretina dobrovoľníkov pôsobí v dvoch a viacerých organizáciách. Údaje o type organizácie a oblasti jej činnosti sme zisťovali len u tzv. hlavnej organizácie dobrovoľníka, ktorú považoval dobrovoľník za najdôležitejšiu. Prehľad zistení z hľadiska typu organizácie je uvedený v tabuľke T3.

T3

Typ organizácie, pre ktorú formálni dobrovoľníci pracovali

Typ organizácie	%
Nezisková mimovládna organizácia	56,3
Organizácia zriadená regionálnou alebo miestnou samosprávou, mestský (obecný) úrad, úrad samosprávneho kraja	25,0
Štátna organizácia, štátny podnik, organizácia štátnej správy	8,3
Súkromná firma	3,0
Iný typ organizácie	0,7
Neviem	6,7
Spolu	100,0

N=268

Najviac formálnych dobrovoľníkov pôsobilo v neziskových mimovládnych organizáciách (občianske združenia, neziskové organizácie poskytujúce všeobecno-prospešné služby, nadácie a neinvestičné fondy, politické strany, cirkvi a cirkevné spoločenstvá). Aj vo svete je tretí sektor najväčšou oblasťou uplatnenia dobrovoľníkov, pretože tieto organizácie sú založené na dobrovoľníckom princípe. Jedna štvrtina dobrovoľníkov pracovala pre organizácie v rámci samosprávy, 8,3 % pre štátne organizácie. 3 % pôsobili ako dobrovoľníci a dobrovoľníčky v rámci súkromných firiem. Aj výskumy dobrovoľníctva realizované na Slovensku v predchádzajúcich rokoch uvádzajú, že najväčší priestor pre zapojenie sa dobrovoľníkov a dobrovoľníčok poskytujú mimovládne organizácie, ďalej nasledujú obce, mestá a organizácie štátnej správy. Z hľadiska typológie organizácií ide teda o stabilný ukazovateľ.

Prehľad oblastí činnosti organizácií, v ktorých dobrovoľníci pôsobili, je uvedený v tabuľke T4. Počet odpovedí je vyšší ako počet formálnych dobrovoľníkov, nakoľko uvádzali pri hlavnej organizácii, pre ktorú pracovali, niekedy 2 až 3 oblasti pôsobenia, čo je v praxi samozrejme možné.

T4

Oblasti činnosti organizácií, pre ktoré dobrovoľníci pracovali

Oblasť činnosti organizácie	%
Sociálne služby	23,1
Životné prostredie	14,6
Umenie a kultúra	12,3
Šport	10,8
Náboženstvo, cirkevné aktivity	10,4
Detské a mládežnícke organizácie	10,1
Podpora dobročinnosti, darcovstva a dobrovoľníctva	9,3
Vzdelávanie a výskum	7
Prevenčia a pomoc v prípade humanitárnych a prírodných katastrof	6
Zdravie	4,9
Profesijné organizácie, komory, zväzy, odbory	4,5
Rozvoj komunity a bývania	4,5
Politika	4,1
Obhajoba záujmov	2,6
Iné	1,9
Rekreácia a realizácia záujmov	1,5
Medzinárodné organizácie	0,4

N=268

Dobrovoľníci zo Zvolena zrealizovali pre svojich rovesníkov projekt pod názvom „Koncert mladých amatérskych skupín a tanečný a výtvarný workshop“

FOTO: KOMUNITNÁ NADÁCIA ZDRAVÉ MESTO

Najväčšou oblasťou pôsobenia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je oblasť sociálnych služieb pre rôzne cieľové skupiny. V tejto oblasti pôsobí takmer štvrtina všetkých formálnych dobrovoľníkov. Druhou najčastejšou oblasťou pôsobenia je oblasť životného prostredia, za ktorou nasleduje sféra umenia a kultúry. Viac ako 10 percent dobrovoľníkov pôsobí tiež v oblasti športu, náboženských a cirkevných aktivít, v detských a mládežníckych organizáciách.

Naše zistenia sa v tejto oblasti líšia od zistení výskumov v dobrovoľníctve na Slovensku realizovaných v predchádzajúcich rokoch. Vyššie zastúpenie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v oblasti sociálnych služieb v porovnaní s predchádzajúcimi výskumami možno pripísať jednak rozvoju samotnej oblasti, ako aj rozvoju dobrovoľníctva v tejto sfére. Mnohé organizácie v tejto sfére pracujú na dobrovoľníckej báze (napríklad materské centrá), tiež je zrejмый rozvoj manažovaných dobrovoľníckych programov ako súčasť zvyšovania kvality sociálnych služieb, najmä v zariadeniach sociálnych služieb. Rozvoj dobrovoľníctva v oblasti životného prostredia podľa nášho názoru dokumentuje narastajúci záujem ľudí o túto sféru života a môže byť spôsobený aj aktívnymi kampaňami a advokačnými aktivitami na Slovensku. Oblasť športu vykazuje približne rovnaké zastúpenie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Oblasť náboženských a cirkevných aktivít zaznamenala oproti roku 2003 pokles a naopak oblasť umenia a kultúry vzostup.

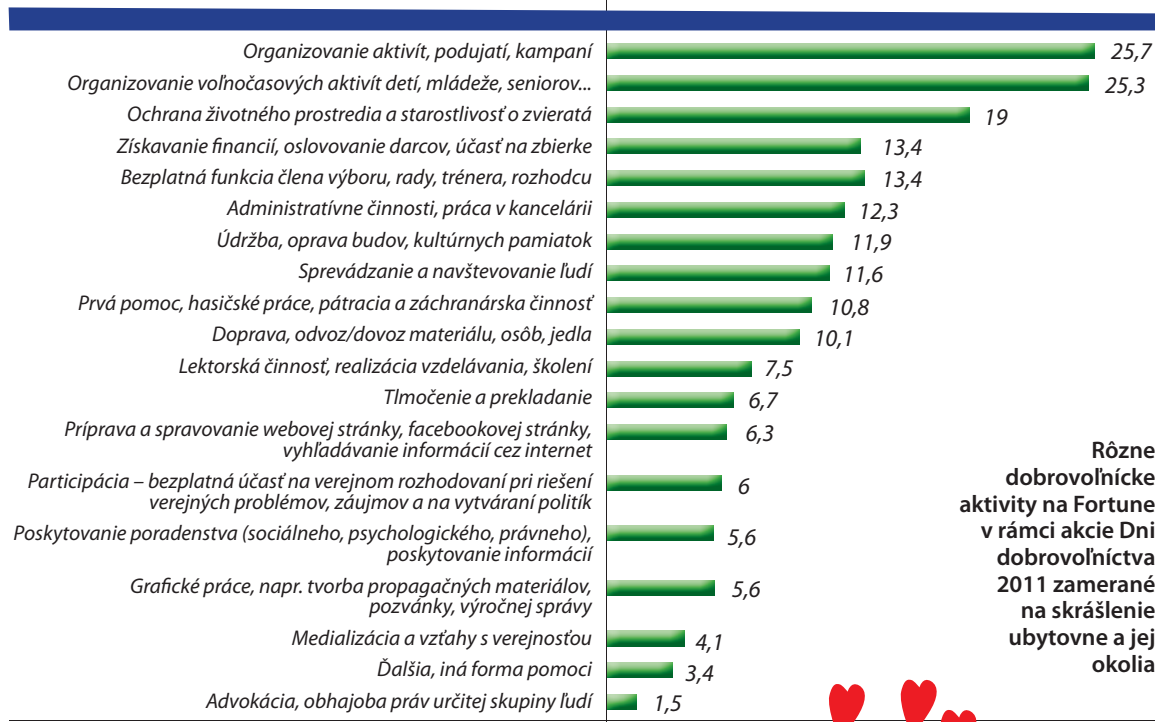
Prehľad aktivít, ktoré dobrovoľníci v rámci alebo prostredníctvom organizácií vykonávali, je uvedený v grafe G5.

Dobrovoľníčka
v detskom
domove

G5

Aktivity v rámci formálneho dobrovoľníctva (v % z počtu formálnych dobrovoľníkov)

Rôzne dobrovoľnícke aktivity na Fortune v rámci akcie Dni dobrovoľníctva 2011 zamerané na skrášlenie ubytovne a jej okolia

FOTO: FUN CLUB FORTUNA

N=268

Respondenti mohli vybrať viacero aktivít, preto je ich súčet vyšší ako 100 %. Viac ako polovica dobrovoľníkov nevykonávala len jednu aktivitu z predloženého zoznamu. **Najčastejšími aktivitami sú organizovanie alebo pomoc pri realizácii aktivity, podujatia alebo kampane a tiež organizácia a koordinácia voľno-časových aktivít detí, mládeže, seniorov a klientov v zariadeniach sociálnych služieb.** Do každej z týchto aktivít sa zapojila štvrtina dobrovoľníkov. Tretími v poradí sú dobrovoľnícke aktivity zamerané na zachovávanie, ochranu a obnovu životného prostredia, starostlivosť o zvieratá a ochranu voľne žijúcich zvierat. Tento typ aktivity vykonávalo viac ako 19 % formálnych dobrovoľníkov.

Z hľadiska typu vykonávaných aktivít prevažuje pomoc pri udržiavaní chodu organizácie a napĺňaní jej poslania. Na druhom mieste je poskytovanie priamej osobnej pomoci jednotlivcom a skupinám v rámci organizácií, v domácnostiach, na ulici. Menej častými boli advokačné aktivity (ochrana, starostlivosť a obhajoba záujmov skupín ľudí, životného prostredia, zvierat a kultúrneho dedičstva) a aktivity v rámci participácie, t.j. bezplatnej účasti na verejnom rozhodovaní pri riešení verejných problémov, záujmov a na vytváraní politík.

Dobrovoľníci Mladí filantropi
na celoslovenskom stretnutí mladých, ktorí
pôsobia v dobrovoľníckych programoch
komunitných nadácií

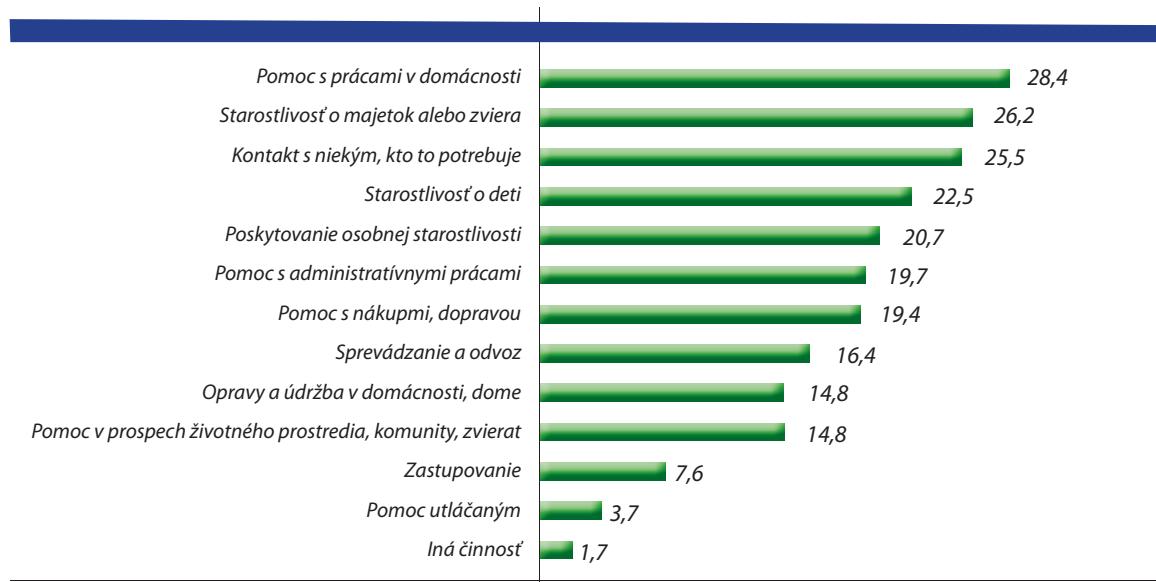
FOTO: KOMUNITNÁ NADÁCIA ZDRAVÉ MESTO

Prehľad aktivít, ktoré vykonávali neformálni dobrovoľníci, je uvedený v grafe G6.

G6

Aktivity neformálneho dobrovoľníctva

N=458

Dobrovoľníčky
pri zbierke
v Unicef-e

FOTO: UNICEF

Rovnako ako pri formálnom, aj v neformálnom dobrovoľníctve sa dobrovoľníci zapájali do viacerých aktivít. Najčastejšou aktivitou v rámci neformálneho dobrovoľníctva bola pomoc s prácami v domácnosti, napr. varenie, upratovanie, pranie, maľovanie, pomoc s opravami, práce v záhrade alebo iné. Častou formou neformálnej pomoci je aj starostlivosť o majetok alebo zvierat a udržiavanie kontaktu s niekým, kto pomoc potrebuje (osobné návštevy, telefonovanie, e-mailovanie). Dohľad nad deťmi, ako neformálnu pomoc, vykazuje 22,5 % respondentov zapojených do neformálneho dobrovoľníctva a 20,7 % sa venovalo poskytovaniu osobnej starostlivosti chorému, starému alebo na pomoc odkázanému človeku (napr. poskytovanie emocionálnej podpory, zabezpečovanie hygieny, navštevovanie, pomoc pri obliekaní a pod.).

Z typológie vykonávaných aktivít je zrejmé, že neformálne dobrovoľníctvo je záležitosťou najmä vzájomnej susedskej pomoci (viac ako 50 %), čo dokazuje, že je významnou zložkou komunitného života. Časté sú aj aktivity súvisiace s poskytovaním rôzneho typu služieb (v rámci neformálnych aktivít mali 37,5% zastúpenie). Advokačné aktivity a aktivity súvisiace s prácami v prospech životného prostredia, komunity a zvierat, sú v neformálnom dobrovoľníctve menej zastúpené.

Dobrovoľníci
programu MaGNeT
sa učia písať
projekt

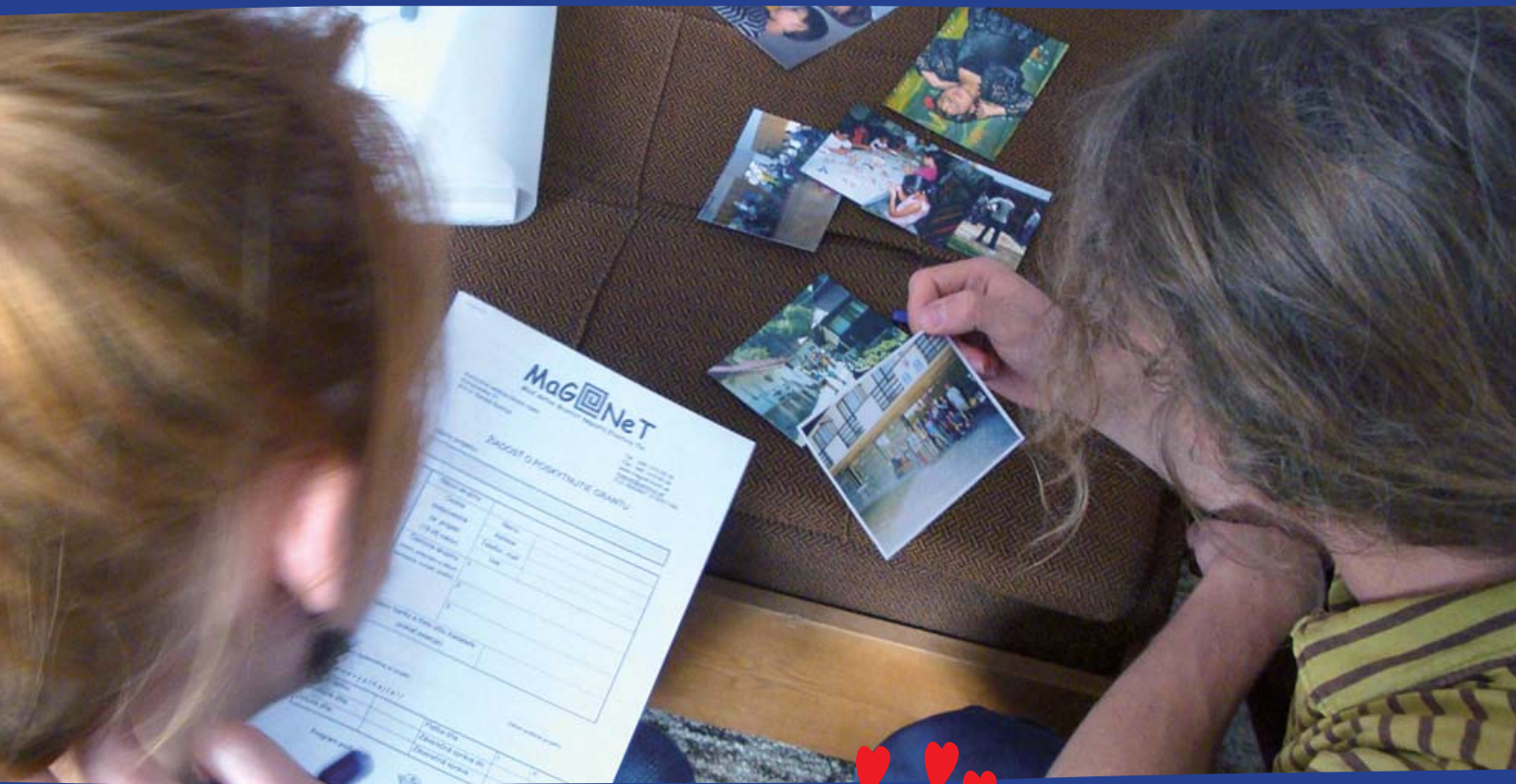

FOTO: KOMUNITNÁ NADÁCIA ZDRAVÉ MESTO

5. Ako sa získavajú informácie o možnostiach a potrebe pomoci?

Ľudia získavajú informácie o možnosti pomôcť rôznymi spôsobmi. Zdroje informácií sme rozdelili na priame a nepriame. V tabuľke T5 je uvedený prehľad jednotlivých zdrojov informovanosti o formálnom dobrovoľníctve.

T5

Zdroje informovanosti o formálnom dobrovoľníctve

Zdroje informácií	%	Typológia	N	%
priatelia, známi, príbuzní	53,4	priame	343	87,3
aktívni dobrovoľníci	23,5			
pracovník organizácie	22,8			
úrad	12,3			
dobrovoľnícke centrum	6			
diskusia, verejné stretnutie	6			
učiteľ	2,2			
zamestnávateľ	1,9			

internetová stránka organizácie	4,9	nepriame	42	10,7
plagát, leták, propagačný materiál	4,5			
internetová stránka o dobrovoľníctve	3,7			
noviny, časopis	1,1			
televízia	1,1			
rádio	0,4	Iné	8	2
iné	3			
Spolu			393	100,0

N=268

Výskum potvrdil **preferovanie priamych zdrojov informovania o dobrovoľníctve**. Takmer sedemkrát častejšie získavajú dobrovoľníci informácie o organizovanom dobrovoľníctve cez priame informačné zdroje. Najčastejším zdrojom získavania informácií o dobrovoľníckych príležitostiach sú blízki ľudia, s ktorými sú dobrovoľníci v pravidelnom osobnom kontakte a dôverujú im (priatelia, známi a príbuzní). Druhým a tretím

najčastejšie využívaným zdrojom sú priamo aktívni dobrovoľníci a pracovníci organizácie, ktorá potrebuje pomoc, resp. pre ktorú už človek pracuje bez nároku na odmenu. Prostredníctvom nepriamych zdrojov získalo informáciu o dobrovoľníctve, pri každej z jeho foriem, menej ako 5 % respondentov. Za najmenej využívané zdroje informácií môžeme označiť všetky médiá (noviny, časopisy, televíziu a rádio), keďže prostredníctvom nich získalo informácie 1, resp. menej ako 1 percento opýtaných.

Viac ako 40 % respondentov získalo informácie o dobrovoľníckej príležitosti z dvoch a viacerých zdrojov. Na základe výsledkov môžeme uviesť, že **využívanejšími, a teda z nášho pohľadu aj účinnejšími, sú priame zdroje informovania o dobrovoľníctve a kombinácia rôznych foriem osloovania potenciálnych záujemcov o dobrovoľníctvo.**

Dobrovoľníci
OZ Svetielko nádeje
pôsobiaci na oddelení
pre deti s onkologickými
ochoreniami v Detskej
fakultnej nemocnici
s poliklinikou
v Banskej Bystrici

FOTO: MARTIN BALÁŽ

6. Čo ľudí k dobrovoľníctvu motivuje?

Prečo niektorí ľudia pomáhajú iným ako dobrovoľníci? Čo motivuje ľudí hľadať príležitosti ako iným pomôcť? Čo ich vedie k pomoci iným napriek tomu, že musia vynaložiť úsilie, čas či snahu prekonať určité prekážky? Je možné chápať rozhodnutie ľudí angažovať sa v dobrovoľníctve ako prejav ich nezištnosti (altruizmu)? Alebo je obrazom ich morálky? Aj na tieto otázky sme hľadali odpovede v našom výskume.

Motiváciu ľudí k dobrovoľníctvu je možné skúmať viacerými spôsobmi. V našom výskume sme využili „Inventár funkcie dobrovoľníka“ (Volunteer Function Inventory – ďalej len VFI). VFI sleduje v rámci motivácie 10 faktorov, ktoré môžu byť u ľudí rozhodujúcimi pri ich zapájaní sa do dobrovoľníckych aktivít.

Najdôležitejším motívom pre dobrovoľníctvo sú pre slovenských dobrovoľníkov **hodnoty**. Ľudí motivuje najmä ich silné presvedčenie, že je dôležité, aby človek pomáhal druhým. Významným motívom bola aj **sociálna interakcia**, čo znamená, že silným motivačným faktorom je túžba stretnúť prostredníctvom dobrovoľníctva nových ľudí a nadviazať nové priateľstvá.

T6

Motivácia k formálnemu dobrovoľníctvu

Faktory motivácie	Priemer
hodnoty	3,99
sociálne interakcie	3,87
pochopenie	3,75
reciprocita	3,73
sebaúcta	3,70
rozvoj kariéry	3,63
uznanie	3,61
spoločnosť	3,40
reaktivita	3,30
obrana	2,79

N = 268, priemer je vyjadrením na stupnici od 1 po 5, kde 1 znamená vôbec nesúhlasím, 2 -nesúhlasím, 3 ani nesúhlasím, ani súhlasím, 4 súhlasím a 5 absolútne súhlasím

Medzi faktory, ktoré významne motivujú ľudí k dobrovoľníctvu, patria ďalej:

- ♥ **pochopenie**, ktoré vyjadruje túžbu učiť sa z dobrovoľníckej skúsenosti a lepšie spoznať a pochopiť seba, ľudí či organizáciu, ktorým dobrovoľník pomáha;
- ♥ **reciprocita**, to znamená motivácia k pomoci s perspektívou, že sa mu vynaložené úsilie neskôr vráti;
- ♥ **sebaúcta**, vyjadrujúca, že dobrovoľníkov a dobrovoľníčky motivuje získanie vyššieho sebavedomia či sebahodnotenia;
- ♥ **rozvoj kariéry**, kde motiváciou je túžba získať nové vedomosti, skúsenosti či kontakty prepojené na zamestnanie;
- ♥ **uznanie**, vyjadrujúce, že motiváciou k dobrovoľníctvu je radosť z uznania, ktoré dobrovoľníctvo poskytuje.

Naopak, najmenej významnými faktormi boli **obrana a reaktivita**, čo znamená, že dobrovoľníctvo nie je spôsobom úniku pred negatívnymi emóciami voči sebe. Dobrovoľníci nemajú potrebu vyrovnávať sa prostredníctvom dobrovoľníctva s niečím, čím „si prešli“. Nižšie skóre bolo zistené aj pri faktore **spoločnosť** (3,40). To naznačuje, že na Slovensku nie je pri zapojení sa do dobrovoľníctva rozhodujúci vplyv ľudí, ktorí sú pre dobrovoľníka dôležití (napr. rodina alebo priatelia), dôvodom je však najmä to, že sa do dobrovoľníctva nezapájajú. Nízka hodnota môže tiež naznačovať, že dobrovoľníci majú iba zopár priateľov alebo členov rodiny, ktorí sa už predtým do dobrovoľníctva zapojili.

Motivácia k dobrovoľníctvu nesúvisí so sociálnym profilom dobrovoľníkov a nemá na ňu vplyv ani typ vykonávanej aktivity, či frekvencia a dĺžka angažovania sa v dobrovoľníctve.

Dobrovoľníčka
– mentorka so
svojou zverenkyňou
v programe Opri
sa o mňa Centra
dobrovoľníctva
v Banskej
Bystrici

FOTO: CENTRUM DOBROVOĽNÍCTVA

7. Čo ľuďom bráni zapojiť sa do dobrovoľníctva?

Okrem toho, čo ľudí k dobrovoľníctvu motivuje, nás zaujímalo aj to, čo ľuďom bráni v zapojení sa do formálneho dobrovoľníctva. Túto otázku sme položili všetkým respondentom a respondentkám. Prehľad jednotlivých bariér je uvedený v T7.

Najväčšími bariérami zapojenia sa do formálneho dobrovoľníctva na Slovensku sú nepožiadanie o pomoc a neinformovanosť o možnosti zapojiť sa do dobrovoľníctva.

Skutočnosť, že ľudia sa nezapojili do dobrovoľníctva, pretože neboli požiadaní o pomoc, súvisí so zisteniami týkajúcimi sa zdrojov získavania informácií o dobrovoľníctve, v rámci ktorých prevládali priame zdroje, vyjadrujúce aj to, že ľudí o zapojenie sa niekto požiadal. Vysoké percento respondentov, ktorí uviedli ako bariéru neinformovanosť, svedčí o stále nízkej osвете a propagácii dobrovoľníctva na verejnosti. Na treťom mieste sa medzi bariérami umiestnil **nedostatok času**. Všetky tri uvedené bariéry označila viac ako tretina všetkých respondentov.

T7 Bariéry formálneho dobrovoľníctva v %

Bariéry dobrovoľníctva	%
nepožiadanie o pomoc	40,4
neinformovanosť o možnosti zapojiť sa do dobrovoľníctva	36,0
nedostatok času	35,7
zdravotné problémy/ťažkosti	21,9
neschopnosť prijať dlhodobý záväzok	21,0
pocit nepotrebnosti pomoci	19,1
nezáujem	17,8
náročná situácia v práci	16,8
náročná situácia v rodine	16,5
preferencia darčovstva peňazí	12,9
problémy s dochádzaním	10,8
nespokojnosť s predchádzajúcou dobrovoľníckou skúsenosťou	8,9
finančné náklady spojené s vykonávaním dobrovoľníctva	6,2

N=973

Ako najmenej významné bariéry boli označené problémy s dochádzaním, nespokojnosť s predchádzajúcou dobrovoľníckou skúsenosťou a finančné náklady spojené s vykonávaním dobrovoľníctva.

Medzi aktívnymi a neaktívnymi respondentmi vo formálnom dobrovoľníctve sme zaznamenali pri všetkých bariérach významné odlišnosti poukazujúce na to, že uvedené bariéry sú významné najmä pre ľudí, **ktorí sa do formálneho dobrovoľníctva v posledných 12 mesiacoch nezapojili**, pričom pre aktívnych dobrovoľníkov nie sú dôležité.

Starší skaut zachraňuje jedného z účastníkov skautského tábora pri náhlej povodni

FOTO: MARTIN ŠVEDA

8. Aké sú prínosy dobrovoľníctva – čo z toho ľudia majú?

Aké sú prínosy z vykonávania formálnych dobrovoľníckych aktivít pre slovenských dobrovoľníkov a čo je pre ne charakteristické? Odpovede sme zisťovali prostredníctvom výrokov, pri ktorých mali dobrovoľníci vyjadriť mieru ich súhlasu, respektíve nesúhlasu.

Respondenti a respondentky najčastejšie súhlasili s tvrdením, že sa na dobrovoľníckej činnosti zúčastňujú preto, že sa im páči, čo robia – s týmto výrokom súhlasilo spolu až 92,9 % dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Ďalšími dôležitými prínosmi dobrovoľníctva sú uspokojenie z výsledkov práce, rozšírenie životných skúseností, osobný rozvoj, získavanie nových schopností a zručností, vytváranie nových priateľstiev, sebarealizácia, získanie pocitu potrebnosti, ale aj osobného úspechu, sebadôvery a nesebeckosti. Dobrovoľníci a dobrovoľníčky pociťujú prínosy pomoci aj pri zlepšení služieb či vyriešení problémov. Pre mnohých je dobrovoľníctvo prostriedkom na odreagovanie sa.

Napriek tomu, že dobrovoľníctvo mnohým umožňuje osobný rozvoj a získavanie nových skúseností a zručností, dobrovoľníci ho nevnímajú ako prostriedok vylepšenia si vyhliadok v rámci zamestnania. Tieto výsledky zrejme potvrdzujú skutočnosť, že hoci v zahraničí je takmer pravidlom, že sa pri prijímaní do zamestnania prihliada aj na dobrovoľnícku skúsenosť, na Slovensku takýto postup ešte zďaleka nie je bežný. Od respondentov sme sa pokúsili zistiť aj to, či im pomohli skúsenosti získané počas vykonávania neplatených aktivít v ich profesijnom živote alebo raste – napríklad či im pomohli získať prácu, začať s podnikaním, získať povýšenie a pod. Až 64,9 % dobrovoľníkov v organizáciách odpovedalo na túto otázku negatívne. Podobne dopadol aj výrok, že dobrovoľníctvo umožňuje získať istý stupeň kvalifikácie, s ktorým nesúhlasilo až 32,1 % dobrovoľníkov. **Skúsenosti získané počas dobrovoľníctva nie sú ešte stále vnímané ako prenosné do oblasti profesijného života a rastu.**

Dobrovoľníci a dobrovoľníčky získavajú výkonom dobrovoľníctva mnohé vedomosti, schopnosti a zručnosti. Ich prehľad je uvedený v tabuľke T8.

T8

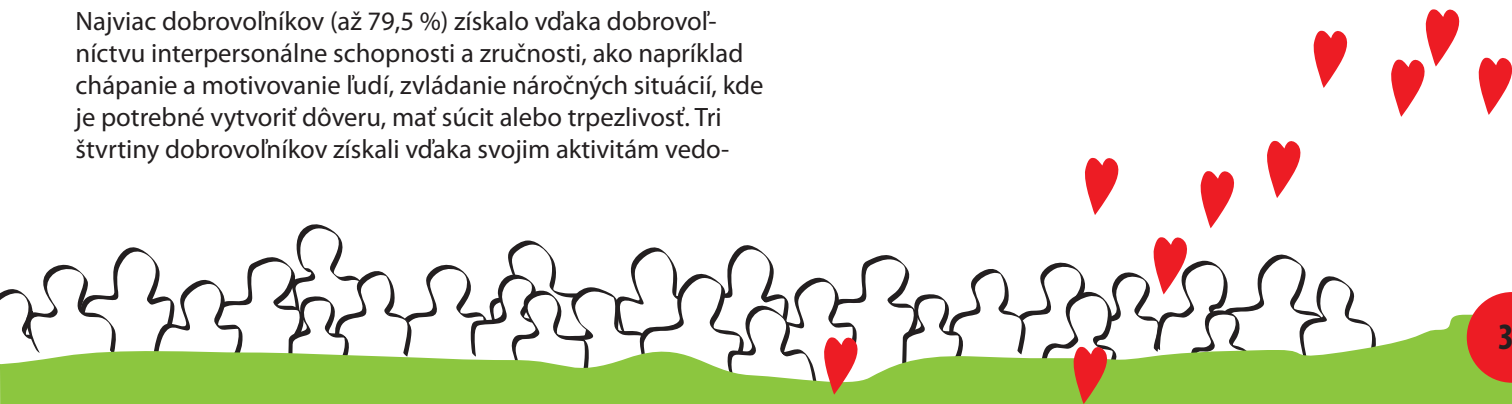
Vedomosti, schopnosti a zručnosti získané vďaka dobrovoľníctvu v %

Vedomosti, schopnosti, zručnosti	%
<i>interpersonálne schopnosti a zručnosti</i>	79,5
<i>vedomosti z oblasti, v ktorej pôsobila organizácia</i>	75,0
<i>komunikačné schopnosti a zručnosti</i>	72,8
<i>organizačné alebo manažérske schopnosti</i>	66,4
<i>technické zručnosti alebo zručnosti potrebné pre prácu v kancelárii</i>	42,5
<i>schopnosť získavať finančné zdroje (fundraising)</i>	25,0

N = 268

Najviac dobrovoľníkov (až 79,5 %) získalo vďaka dobrovoľníctvu interpersonálne schopnosti a zručnosti, ako napríklad chápanie a motivovanie ľudí, zvládanie náročných situácií, kde je potrebné vytvoriť dôveru, mať súcit alebo trpezlivosť. Tri štvrtiny dobrovoľníkov získali vďaka svojim aktivitám vedo-

mosti z oblasti, v ktorej pôsobila organizácia, pre ktorú pracovali, a tiež komunikačné schopnosti, ako napríklad schopnosť hovoriť na verejnosti, rokovať s ľuďmi, pripravovať a viesť stretnutia. Väčšina získala aj organizačné alebo manažérske schopnosti. 42,5 % dobrovoľníkov nadobudlo vďaka dobrovoľníctvu technické zručnosti alebo dispozície potrebné pre prácu v kancelárii, a iba 25 % získalo schopnosť získavať finančné zdroje. Prínosy dobrovoľníctva súvisia s typom aktivít, ktorým sa ľudia v rámci dobrovoľníctva venujú. Najčastejšími aktivitami boli totiž organizácia akcií, podujatí a kampaní a voľnočasových aktivít rôznych skupín. Zároveň sú dôkazom toho, že na Slovensku nie je bežné zapájanie dobrovoľníkov (ani tých, ktorí pôsobia ako členovia správnych rád) do fundraisingu (získavania finančných prostriedkov). Nasvedčujú tiež tomu, že ľudia si pre dobrovoľníctvo vyberajú viac činorodé aktivity ako prácu v kancelárii.

9. Aké sú skúsenosti dobrovoľníkov s organizáciami?

Veľká väčšina dobrovoľníkov na Slovensku má s dobrovoľníctvom v organizáciách pozitívne skúsenosti. Bez problémov zvláda všetky činnosti (91 % dobrovoľníkov), robí veci, ktoré má rada (89,7 %), cíti sa vítaná (87,7 %), pozitívne vníma reálne očakávania organizácie (78,8 %) a cíti sa ocenená (81,7 %). Až 70,2 % dobrovoľníkov verí, že svojou činnosťou ovplyvňujú rozvoj organizácie. Zaujímavosťou je, že popri vysokých pozitívnych skúsenostiach len polovica z nich (51,1 %) vníma, že má právo spolurozhodovať o veciach v organizácii. Približne tretina dobrovoľníkov si myslí, že je potrebné lepšie organizovanie a 18,6 % súhlasí s tým, že v organizácii je príliš veľa byrokracie. Je zrejmé, že ak chcú organizácie motivovať svojich dobrovoľníkov a zároveň zvyšovať kvalitu svojich služieb, mali by sa zamerať na ich zapájanie do hodnotenia a do spolurozhodovania o veciach v organizácii.

Aj v oblasti manažmentu dobrovoľníkov sme zistili pozitívne výsledky. Ukázalo sa, že 84,7 % dobrovoľníkov na Slovensku má v organizácii k dispozícii koordinátora či koordinátorku dob-

rovoľníkov. Až 76,5 % slovenských dobrovoľníkov absolvovalo v organizácii vstupný pohovor, približne polovica (52,2 %) **prešla cieľným školením** potrebným pre vykonávanie dobrovoľníckej aktivity. S náplňou dobrovoľníckej práce sa pred začatím oboznámilo 81 % dobrovoľníkov, pričom 65,7 % dobrovoľníkov má od organizácie **adekvátnu podporu** formou poradenstva, supervízie alebo stretnutí. Len 27,6 % dobrovoľníkov na Slovensku **podpisuje s organizáciou zmluvu**. Tento fakt môže súvisieť s tým, že na Slovensku doposiaľ neexistuje legislatívna úprava dobrovoľníctva, ale tiež s tým, že istý druh dobrovoľníckej činnosti nevyžaduje existenciu zmluvy. Absenciu **písomného manuálu, príručky, či etického kódexu**, ktorým sa dobrovoľníci môžu riadiť, potvrdilo 59 % aktívnych respondentov.

Ocenenie a uznanie za dobrovoľnícku aktivitu je dôležitým prvkom štýlu riadenia dobrovoľníkov, a to najmä z hľadiska ich motivácie a udržateľnosti. Výsledky uvádzame v tabuľke T9. Najviac dobrovoľníkov od organizácii dostáva slovné poďakovanie (83,2 %). Z výsledkov je zjavné, že mnohé organizácie

na Slovensku často nepovzbudzujú dobrovoľníkov inak, keďže medzi slovným poďakovaním a ďalšími druhmi ocenení je výrazný rozdiel.

T9

Formy povzbudení, ocenenia a uznania v %

Formy povzbudení, ocenení, uznania	Áno %
slovné poďakovanie	83,2
blahoželanie k sviatkom	30,2
možnosť využívať priestory alebo zariadenie organizácie zadarmo	29,5
písomné poďakovanie od organizácie	28
darček	28
bezplatné vzdelávanie, tréning, účasť na konferencii	26,9
referencia do životopisu, zamestnania, školy a pod.	18,3
certifikát, potvrdenie, osvedčenie od organizácie	14,9
ocenenie v médiách – článok, rozhovor	14,9
cena za dobrovoľnícku činnosť od vlastnej organizácie	13,1
služby zadarmo	11,2
zľava na nákup	5,6
cena za dobrovoľnícku činnosť od inej organizácie	4,1
iný druh ocenenia, uznania, odmeny	3

N = 268

FOTO: MURO

Dobrovoľník
s klientom
v zariadení
Slatinka
počas Dní
dobrovoľníctva
2011

10. Aké sú podmienky pre rozvoj formálneho dobrovoľníctva na Slovensku?

Rozvoj formálneho dobrovoľníctva na Slovensku ovplyvňujú viaceré faktory a skutočnosti. Infraštruktúra dobrovoľníctva, t.j. súbor opatrení a podmienok potrebných pre plný rozvoj dobrovoľníctva, **zahŕňa najmä:**

- právnú úpravu dobrovoľníctva;
- finančnú podporu dobrovoľníckych centier a dobrovoľníckych organizácií;
- aktivity smerujúce k propagácii a uznávaniu/oceňovaniu dobrovoľníctva;
- výskum o dobrovoľníctve;
- sieť regionálnych dobrovoľníckych centier.

Možno konštatovať, že na Slovensku sú niektoré z týchto pravkov rozvinuté len čiastočne, iné stále chýbajú.

Právna úprava dobrovoľníctva

Slovenská legislatíva problematiku dobrovoľníctva do roku 2011 komplexne neupravovala. Čiastočne upravovala

jeho dve špecifické formy – dobrovoľnícku službu vykonávanú nezamestnanými ako formu aktivačnej činnosti v rámci Zákona NRSR č. 330/2008 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a mládežnícke dobrovoľníctvo v rámci Zákona NRSR č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou.

Diskusie o komplexnej legislatívnej úprave dobrovoľníctva sa začali na Slovensku viesť v roku 2002, kedy tím právnikov 1. slovenského neziskového servisného centra (1. SNSC) spracoval tzv. **Zákonník neziskového práva**, ktorého súčasťou malo byť aj dobrovoľníctvo. Zákonník však vyvolal ostrú kritiku zo strany mimovládnych organizácií, a tak boli práce na ňom pozastavené. O právnej úprave dobrovoľníctva sa začalo opäť diskutovať v roku 2007. V rokoch 2008 a 2009 sa realizovalo niekoľko projektov, v rámci ktorých prebehli diskusie o podobe právnej úpravy dobrovoľníctva a v roku 2009 C.A.R.D.O. v spolupráci s 1. SNSC pripravili legislatívny návrh zákona

Dobrovoľníci
ošetrojú
omrzliny
na nohách
bezdomovcov
v Nocľahárni
sv. Vincenta
De Paul
v Bratislave

FOTO: LUKÁŠ MACEK

o dobrovoľníctve. Vďaka iniciatívam OZ C.A.R.D.O. sa nová vláda rozhodla venovať téme dobrovoľníctva pozornosť a prijatie zákona o dobrovoľníctve zaradila do svojho programového vyhlásenia. Zodpovedným za prípravu a prijatie zákona o dobrovoľníctve bolo Ministerstvo vnútra SR, ktoré vytvorilo komisiu z rozličných odborníkov z tretieho sektora a poverilo ju prípravou zákona. Návrh zákona bol súčasťou verejnej diskusie, z ktorej boli v medzirezortnom pripomienkovom konaní, vďaka splnomocnencovi vlády SR pre občiansku spoločnosť, prijaté všetky zásadné pripomienky a odporúčania. V súčasnosti je zákon v štádiu čítania v Národnej rade Slovenskej republiky. Jeho hlavným cieľom je podpora dobrovoľníctva, nie jeho obmedzovanie či byrokratizácia oblastí, ktoré právnou úpravu nepotrebujú. Zákon by mal vojsť do platnosti v decembri 2011.

Finančná podpora dobrovoľníckych centier a dobrovoľníckych organizácií

Rovnako ako chýba právna úprava dobrovoľníctva, doposiaľ neexistuje ani **cieľený systém jeho priamej finančnej podpory**. Dobrovoľnícke centrá a organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami musia hľadať možnosti grantovej podpory a odpovedať na výzvy darcov, ktoré spadajú do oblasti ich pôsobenia. Financovanie dobrovoľníckych centier a dobrovoľníckych organizácií a ich programov charakterizuje **viac zdroje**. Pri hľadaní finančných prostriedkov na manažované a organizované dobrovoľnícke programy je stále

nutné darcov presvedčať o potrebe kvalitného manažmentu a o tom, že dobrovoľníctvo, hoci je vykonávané bez nároku na odmenu, má svoje náklady a je hodné určitej investície. Investovanie do dobrovoľníctva a nutnosť existencie platného koordinátora dobrovoľníkov, či manažéra programu, sú stále prehliadané potreby.

Aktivity smerujúce k propagácii a uznávaniu/oceneniu dobrovoľníctva

S cieľom zvýšiť status dobrovoľníctva, ako aj informovanosť o dobrovoľníctve vo všeobecnosti, sa na Slovensku realizovalo v minulom období viacero projektov na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. Za najvýznamnejšie v poslednom období je možné považovať nasledujúce:

Projekt **národného virtuálneho dobrovoľníckeho centra**, ktorý vznikol v roku 2007 z iniciatívy občianskeho združenia C.A.R.D.O. s podporou Ministerstva školstva SR. Internetový portál www.dobrovolnictvo.sk poskytuje služby a informácie pre dobrovoľníkov a dobrovoľnícke organizácie na lokálnej národnej aj medzinárodnej úrovni. Je dôležitým zdrojom kontaktov, dobrovoľníckych príležitostí, informácií o dobrovoľníctve a nástrojom hľadania partnerov pre spoluprácu v oblasti dobrovoľníctva.

Dni dobrovoľníctva, ktoré sa pod vedením občianskeho združenia C.A.R.D.O. v spolupráci s regionálnymi

Dobrovoľníčky
z Talianska
pri práci
na obnove
hradu Brekov
na Zemplíne

FOTO: STANISLAV MACINSKY

dobrovoľníckymi centrami konajú od roku 2009. Počas týchto dní sa ľudia na celom Slovensku môžu zapojiť do dobrovoľníckych aktivít a zažiť tak dobrovoľníctvo na vlastnej koži.

♥ Projekty nadácie Pontis, ktoré prispievajú k zvýšeniu statusu dobrovoľníctva v očiach verejnosti, a ktorými sa systematicky podporuje firemné dobrovoľníctvo a komunitné investovanie na Slovensku. Ide najmä o projekty v rámci konceptu **Naše Mesto**. Do dobrovoľníckych prác rôzneho charakteru (napríklad obnova ihrísk, výsadba zelene, darovanie krvi, diskusie v domovoch dôchodcov a iné) sa počas jedného až dvoch dní v konkrétnom meste zapoja stovky dobrovoľníkov a dobrovoľníčok z desiatok firiem.

♥ **Srdce na dlani**, ktoré začalo v roku 1999 realizovať Dobrovoľnícke centrum SAIA-SCTS pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky. Po skončení projektu Národného dobrovoľníckeho centra SAIA-SCTS v roku 2002 v oceňovaní dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v rámci krajského ocenenia Srdce na dlani pokračovalo len Dobrovoľnícke centrum v Prešove. Od roku 2007 nadviazalo na túto tradíciu aj Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici a ďalšie dobrovoľnícke centrá.

♥ Na Slovensku existuje viacero čiastkových aktivít zameraných na verejné uznanie dobrovoľníctva a ocenenie práce dobrovoľníkov a dobrovoľníčok. Aj na lokálnej úrovni prebieha množstvo iniciatív smerujúcich k rozvoju tak formálnych, ako aj neformálnych dobrovoľníckych aktivít.

Výskum o dobrovoľníctve

Na Slovensku bolo od roku 1989 zrealizovaných viacero výskumov týkajúcich sa rôznych aspektov dobrovoľníctva. Ich prehľad je uvedený napríklad v publikácii Analýza dobrovoľníctva na Slovensku. Keďže výskumy realizovali rôzne organizácie a inštitúcie s použitím rozličnej metodológie, ich výsledky nie je možné porovnať. Tému výskumu dobrovoľníctva sa venuje niekoľko odborníkov a odborníčok, najmä z prostredia akademickej pôdy. Výskum o dobrovoľníctve, realizovaný na systematickej báze, sa však na Slovensku nerealizuje.

Dobrovoľnícke centrá na Slovensku

Prvé dobrovoľnícke centrum vzniklo na Slovensku v roku 1998 ako Národné dobrovoľnícke centrum pod vedením SAIA-SCTS (Slovenskej akademickej a informačnej agentúry- Servisného centra pre tretí sektor). Pod svojimi pobočkami vytvorilo sieť dobrovoľníckych centier na celom území SR. Projekt Dobrovoľníckeho centra SAIA-SCTS sa však skončil v septembri 2002, po neúspešnom hľadaní finančných zdrojov na ďalšie fungovanie, aj napriek verejnému uznaniu, ktoré si tieto aktivity získali.

V roku 2011 na Slovensku fungovali dobrovoľnícke centrá v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Nitre, Prešove a v Trnave. Ich poslaním je podporovať rozvoj dobrovoľníctva a jeho prostredníctvom budovať občiansku spoločnosť a zvyšovať kvalitu života.

Dobrovoľnícke centrá na Slovensku plnia viaceré funkcie:

♥ **Propagačná, osvetová funkcia** – zameraná na propagáciu myšlienky dobrovoľníctva a šírenie informácií o ňom. Dobrovoľnícke centrá nielen organizujú semináre, prezentácie, workshopy či diskusie o dobrovoľníctve, ale sú často prizývané inými organizáciami k realizácii aktivít tohto typu.

♥ **Vzdelávacia funkcia** – v oblasti vzdelávania sa dobrovoľnícke centrá sústreďujú najmä na oblasť manažmentu dobrovoľníctva, realizujú akreditované kurzy pre koordinátorov dobrovoľníckych programov a ďalšie školenia a semináre. Niektoré dobrovoľnícke centrá už realizujú aj supervíziu ako metódu vzdelávania a zvyšovania kvality dobrovoľníckych programov.

♥ **Vedenie databázy organizácií a databázy dobrovoľníkov a dobrovoľníčok** a ich vzájomné prepájanie. Databázy sa pravidelne obnovujú a slúžia najmä ako nástroj sieťovania, šírenia informácií a sprostredkovania dobrovoľníckych príležitostí.

♥ **Sieťovanie organizácií v regiónoch** – dobrovoľnícke centrá sa venujú najmä podpore rozvoja vnútrosektorovej (v rámci tretieho sektora) a medzisektorovej spolupráce v oblasti dobrovoľníctva.

♥ **Sprostredkovanie dobrovoľníckych príležitostí** – dobrovoľnícke centrá poskytujú informácie záujemcom o dobrovoľníckych príležitostiach v konkrétnych

Deň dobrovoľníctva
2009 v Centre
voľného času
v Bratislave

FOTO: CARDO

organizáciách a realizujú náboje zamerané na získavanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok pre organizácie a ich aktivity.

Konzultačná funkcia má rôzne podoby:

- 1) predstavuje službu najmä organizáciám, s ktorými už dobrovoľnícke centrá dlhodobejšie spolupracujú, napr. pri príprave projektov (často aj v spolupráci), skvalitňovaní manažmentu dobrovoľníctva v organizácii
- 2) konzultácie pre organizácie, ktoré majú záujem o projekt Európskej dobrovoľníckej služby (Mládež v akcii)
- 3) konzultácie pre organizácie zamerané na zavedenie dobrovoľníckeho programu.

Zviditeľňovanie spoločenskej hodnoty dobrovoľníctva prostredníctvom spoločenských podujatí zameraných na oceňovanie dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v jednotlivých regiónoch.

Výskumná činnosť – dobrovoľnícke centrá vyvíjajú aktivity zamerané na sledovanie vývoja dobrovoľníctva, ale aj širšie zamerané na rozvoj akademického diskurzu.

OZ C.A.R.D.O. so sídlom v Bratislave **plní úlohy národného dobrovoľníckeho centra**, najmä:

- prevádzkuje servisný a informačný portál o dobrovoľníctve – www.dobrovolnictvo.sk;
- vyvíja aktivitu v oblasti vymedzenia právnej úpravy dobrovoľníctva;
- sietiže dobrovoľnícke centrá a dobrovoľnícke organizácie na Slovensku;

organizuje v spolupráci s dobrovoľníckymi centrami národné podujatie Deň dobrovoľníctva (od roku 2009), zamerané na podporu a propagáciu myšlienky dobrovoľníctva;

je členom Európskeho dobrovoľníckeho centra (CEV – Centrum Europeen du Volontariat) so sídlom v Bruseli a so zahraničnými partnermi rozvíja medzinárodné projekty zamerané na rozvoj dobrovoľníctva.

Koncept dobrovoľníckych centier je na Slovensku nový. Ich potreba je zatiaľ kľúčovými hráčmi nerozpoznaná. V strategických materiáloch vlády, regionálnej či miestnej samosprávy nie je identifikovaná potreba vzniku či podpory existujúcich dobrovoľníckych centier. Tieto sú v pozícii „osamelých bežcov na dlhé trate“. Ich finančná a inštitucionálna udržateľnosť je otázná. Dobrovoľnícke centrá plánujú spojiť svoje sily, formalizovať už existujúcu platformu a zvýšiť úsilie v oblasti politického apelovania a lobovania v prospech konceptu dobrovoľníckych centier.

Prečo je potrebné podporovať dobrovoľnícke centrá?

Pretože:

- ♥ zvyšujú dostupnosť dobrovoľníckych príležitostí tým, že vedú databázy organizácií a dobrovoľníckych príležitostí, a tak orientujú záujemcov v aktuálnej ponuke dobrovoľníckych príležitostí;
- ♥ sieťujú organizácie v komunitách z rôznych sektorov a oblastí, čím sa podporujú vnútrosektorové aj medzisektorové partnerstvá;
- ♥ prispievajú k riešeniu problémov v komunite – spolupráca organizácií a zapojenie miestnych ľudí prispieva k efektívnejšiemu využívaniu ľudských, finančných, materiálnych a prírodných zdrojov v komunitách; zároveň participácia obyvateľov na riešení komunitných problémov ich umocňuje a prispieva k zvýšeniu sociálnej súdržnosti a znižovaniu sociálnej exklúzie;
- ♥ zviditeľňujú hodnotu dobrovoľníctva pre spoločnosť aj jednotlivcov a prispievajú k zmenám v myslení, v odhaľovaní stereotypov a mýtov o dobrovoľníctve a dobrovoľníkoch.

FOTO: DOM BOŽIEHO MILOSRDENSTVA

Mladí dobrovoľníci
v Dome Božieho
milosrdenstva
v Banskej Bystrici
počas Dní dobro-
voľníctva 2011

Zhrnutie

Do formálneho dobrovoľníctva sa v posledných 12 mesiacoch zapojilo 27,5 % občanov nad 15 rokov.

Neformálnemu dobrovoľníctvu sa v posledných 12 mesiacoch venovalo 47,1 % populácie nad 15 rokov.

Formálne aj neformálne dobrovoľníctvo je na Slovensku charakteristické dlhodobosťou a pravidelnosťou.

Pre Slovensko je typická vyššia miera angažovania sa v neformálnej ako vo formálnej dobrovoľníckej pomoci, pričom medzi oboma formami existuje úzka súvislosť. Vysoký počet dobrovoľníkov, ktorí sú aktívni vo formálnom dobrovoľníctve, je zároveň činných v neformálnych dobrovoľníckych aktivitách a naopak.

Sociálny profil slovenských dobrovoľníkov a dobrovoľníčok je charakterizovaný:

♥ približne rovnakým zastúpením mužov a žien v oboch typoch dobrovoľníctva;

♥ približne rovnakým zastúpením jednotlivých vekových skupín, aj keď v oboch typoch dobrovoľníctva najnižšiu mieru vykazuje veková kategória 15 až 19-ročných;

♥ súvislosťou medzi dobrovoľníctvom a vzdelaním, čím

vyššie vzdelanie ľudia majú, tým je ich angažovanosť v dobrovoľníctve vyššia;

♥ vyššou mierou neformálneho dobrovoľníctva u vidieckeho obyvateľstva a obyvateľstva Prešovského a Košického kraja;

♥ súvislosťou medzi dobrovoľníctvom a ekonomickou pozíciou, pričom najvyššiu mieru participácie vykazujú študenti a študentky vysokých škôl, pracujúci a ľudia na dôchodku, na druhej strane najmenej zapojení sú nezamestnaní a študenti stredných škôl;

♥ súvislosťou medzi dobrovoľníctvom a výškou príjmu, pričom participácia sa automaticky s príjmom nezvyšuje; najmenej aktívni sú ľudia s najnižším príjmom, najvyššiu aktivitu vykazujú ľudia s priemerným príjmom, t.j. od 600 do 900 Eur;

♥ vyššou mierou zapojenia sa vdovcov a vdov do neformálneho dobrovoľníctva;

♥ súvislosťou medzi vierovyznaním a neformálnym dobrovoľníctvom, v prospech veriacich;

♥ spojením s členstvom, pričom členovia organizácií

majú tendenciu vyvíjať v oboch typoch dobrovoľníctva väčšiu aktivitu.

- ♥ Najväčší priestor pre zapojenie sa dobrovoľníkov poskytujú mimovládne organizácie, po nich nasledujú obce, mestá a organizácie štátnej správy.
- ♥ Najviac dobrovoľníkov pôsobí v oblasti sociálnych služieb pre rôzne cieľové skupiny, v oblasti životného prostredia a v oblasti umenia a kultúry.
- ♥ Najčastejšie vykonávanými aktivitami sú organizovanie alebo pomoc pri realizácii aktivity, podujatia či kampane a organizácia a koordinácia voľno-časových aktivít. Z hľadiska typu vykonávaných aktivít prevažuje pomoc pri udržiavaní chodu organizácie a napĺňania jej poslania, na druhom mieste je poskytovanie priamej osobnej pomoci jednotlivcom a skupinám.
- ♥ Neformálne dobrovoľníctvo je záležitosťou najmä vzájomnej susedskej pomoci. Častými sú aj aktivity súvisiace s poskytovaním rôzneho typu služieb.
- ♥ Viac využívané sú priame zdroje informovania o formálnom dobrovoľníctve v porovnaní s nepriamymi.
- ♥ Slovenských dobrovoľníkov motivuje k dobrovoľníctvu najmä silné presvedčenie, že je dôležité, aby človek pomáhal druhým a túžba stretnúť prostredníctvom dobrovoľníctva nových ľudí a nadviazať nové priateľstvá. Medzi dôležité motivačné faktory patria aj učenie sa z dobrovoľníckej skúsenosti a lepšie spoznanie seba, ľudí či

Dobrovoľníci pri úprave priestoru Záhrada v Banskej Bystrici počas Dní dobrovoľníctva 2011

FOTO: DUŠAN HEIN

organizácie, reciprocita, získanie pocitu lepšieho sebavedomia či sebahodnotenia, túžba získať nové vedomosti, skúsenosti či kontakty prepojené na zamestnanie a radosť z uznania, ktoré dobrovoľníctvo poskytuje.

♥ Najväčšími bariérami zapojenia sa do formálneho dobrovoľníctva sú nepožiadanie o pomoc, neinformovanosť o možnosti zapojiť sa do dobrovoľníctva a nedostatok času. Všetky zistené bariéry sú významné najmä pre ľudí, ktorí sa do formálneho dobrovoľníctva nezapojili a pre aktívnych dobrovoľníkov nie sú dôležité.

♥ Dobrovoľníci najčastejšie súhlasili s tvrdením, že sa na dobrovoľníckej činnosti zúčastňujú preto, že sa im páči, čo robia. Ďalšími dôležitými prínosmi dobrovoľníctva sú uspokojenie z výsledkov práce, rozšírenie životných skúseností, osobný rozvoj, získavanie nových schopností a zručností, vytváranie nových priateľstiev, sebarealizácia, získanie pocitu potrebnosti, ale aj osobného úspechu, sebadôvery a nesebeckosti.

♥ Skúsenosti získané počas dobrovoľníctva nie sú ešte stále vnímané ako prenosné do oblasti profesijného života a rastu.

♥ S dobrovoľníctvom v kontexte organizácií majú dobrovoľníci a dobrovoľníčky najmä pozitívne skúsenosti.

♥ Infraštruktúra dobrovoľníctva na Slovensku je slabo rozvinutá. Niektoré z prvkov infraštruktúry sú rozvinuté len čiastočne a niektoré stále chýbajú.

Dobrovoľníci
Medzinárodného festivalu
Divadelná
Nitra pri
demonštrácii
predstavenia
v Divadle
Andreja
Bagara
v Nitre

FOTO: HENRICH MIŠKOVÍČ

Literatúra

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MARČEK, E., MRAČKOVÁ, A.: *Analýza dobrovoľníctva na Slovensku*. Banská Bystrica: OZ Pedagóg, 2009. ISBN 978-80-8083-844-7

BÚTOROVÁ, Z., BÚTORA, M.: *Mimovládne organizácie a dobrovoľníctvo na Slovensku očami verejnej mienky*. Bratislava: 1996. ISBN 80-967403-3-4.

BÚTOROVÁ, Z.: *Mimovládne organizácie a dobročinnosť vo svetle verejnej mienky*. In: *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava : IVO, 2004. ISBN 80 – 88935-73-3

ESMOND, J., DUNLOP, P.: *Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia*. CLAN WA: 2004.

FRIČ, P., POSPÍŠILOVÁ, T.: *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: AGNES, 2010. ISBN 978-80-903696-8-9

Measuring Volunteering: A practical Toolkit. Washington: Independent sector, 2001. ISBN 0-929556-09-7

VOLUNTEERING IN THE EUROPEAN UNION. Educational, Audiovisual & Culture Executive Agency (EAC-EA) Directorate General Education and Culture (DG EAC) Final Report submitted by GHK, 17 February 2010.

WOLEKOVÁ, H. a kol.: *Dobrovoľníctvo vo svetle výskumu*. Bratislava: SPACE, 2002. ISBN 80-88991-16-1

Dobro-
voľníci
znášajúci
vyrúbané
náletové
dreveny
z kalvár-
skeho
vrchu pri
záchrane
Bansko-
štiavnickej
Kalvárie

FOTO: LUKÁŠ ROHÁRIK

- osobný prístup na Štefánikovej 2 v Bratislave
- informačný servis o EÚ na webe **euroinfo.gov.sk**
- on-line poradňa o praktických stránkach života v EÚ na stránke **euroinfo.gov.sk** a na čísle **0800 103 104** (bezplatne)
- antikorupčná linka na čísle **0850 111 001** (za cenu miestneho hovoru)
- komorné výstavy vo vstupných priestoroch ÚV SR
- exkurzie v sídle Úradu vlády SR na objednávku

